

Sygn. akt II PUNPP 2/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 5 kwietnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bohdan Bieniek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Korzeniowski

SSN Krzysztof Staryk

w sprawie z odwołania R. M.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w B.
o rekompensatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 5 kwietnia 2023 r.,
skargi wnioskodawcy o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego
wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku
z dnia 24 października 2019 r., sygn. akt III AUa 375/19,

oddala skargę.

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w Białymstoku, wyrokiem z dnia 24 października 2019 r., zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w Białymstoku z dnia 28 maja 2019 r. i oddalił odwołanie R. M. od decyzji organu rentowego z dnia 19 czerwca 2018 r., mocą której odmówiono ubezpieczonemu prawa do rekompensaty z uwagi na brak 15 lat pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze w rozumieniu

art. 32 i 33 ustawy z dnia 17.12.1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2022 r., poz. 504, dalej ustawa emerytalna).

Sąd Okręgowy ustalił, że odwołujący się (urodzony w dniu [...] 1952 r.) jesienią 2017 r. złożył wniosek o emeryturę, załączając do wniosku zaświadczenia o wykonywaniu pracy w szczególnych warunkach (wykaz A, dział IX, poz. 2) w W. Sp. z o.o. w B. Pozwany decyzją z dnia 23 listopada 2017 r. przyznał ubezpieczonemu prawo do emerytury, obliczając jej wysokość w myśl art. 26 ustawy emerytalnej.

W dniu 29 maja 2018 r. ubezpieczony złożył wniosek o przyznanie rekompensaty, powołując się także na dokumentację z okresu zatrudnienia w Zakładach Przemysłu Wełnianego [...] w W.. Pozwany odmówił, powołując się brak udowodnienia co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (przed dniem 1 stycznia 2009 r.).

Sąd Okręgowy przeprowadził postępowanie dowodowe (zeznania świadków uznał za wiarygodne) i wywiódł, że praca w spornym okresie w Zakładach Przemysłu Wełnianego [...] w W. kwalifikowała się do wykazu A dział IX, poz. 2, dział XIV poz. 1 i 25, podobnie jak praca w W. (wykaz A, dział IX, poz. 2), a więc była wymieniona w załączniku do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Powyższe pozwoliło na przyjęcie, że wnioskodawca posiada wymagany okres co najmniej 15 lat zatrudnienia w szczególnych warunkach, a tym samym spełnia wszystkie przesłanki do otrzymania rekompensaty.

Sąd Apelacyjny, rozpoznając apelację organu rentowego, przede wszystkim zwrócił uwagę na niekonsekwencję stanowiska strony pozwanej, która raz neguje liczbę lat pracy w szczególnych warunkach, by jednocześnie wywodzić o ujemnej przesłance z art. 21 ust. 2 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r. poz. 164, dalej jako ustawa o emeryturach pomostowych).

Dalej Sąd Apelacyjny uznał, że dokonana ocena dowodów przez Sąd pierwszej instancji jest prawidłowa, a tym samym jasne pozostaje, iż ubezpieczony

legitymuje się okresem 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Jednak z uwagi na brzmienie art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych rekompensata mu nie przysługuje. Na poparcie swego stanowiska Sąd odwoławczy przytoczył stanowisko Sądu Najwyższego (wyrok w sprawie III UK 88/17). W ocenie Sądu Apelacyjnego, kluczowa dla rozstrzygnięcia kwestii, kto może skutecznie ubiegać się o prawo do rekompensaty, a kto tego prawa zostanie pozbawiony, jest zatem prawidłowa wykładnia pojęcia „nabycie prawa do emerytury”, przy dokonywaniu której bez wątpienia pomocne będą odnoszące się do tego pojęcia wypowiedzi doktryny oraz orzecznictwa. Tak w doktrynie, jak i w judykaturze wyodrębnia się zaś nabycie prawa *in abstracto* (w wyniku kształtującego działania norm prawnych na sferę prawną ich adresatów, którego istota wyraża się w tym, że spełnienie warunków określonych hipotezą normy prawnej w sposób konkretny, sprawdzalny i pozytywny sprawia, iż dyspozycja normy znajduje zastosowanie jako czynnik automatycznie kształtujący sferę prawną określonych podmiotów) oraz nabycie prawa *in concreto* (na podstawie decyzji administracyjnych dotyczących osób indywidualnie chronionych). W ubezpieczeniach społecznych regułą jest przy tym kształtowanie sfery prawnej ubezpieczonych i instytucji ubezpieczeniowej z mocy prawa. Nabycie prawa *in abstracto* nie aktualizuje natomiast obowiązku instytucji ubezpieczeniowej do ustalenia i realizacji świadczenia, bez uprzedniego podjęcia przez ubezpieczonego stosownej czynności, to jest złożenia wniosku emerytalnego (rentowego), przez którą to czynność wnioskodawca ujawnia się jako uprawniony do świadczenia i zainteresowany jego realizacją. Przewidziany w art. 116 ust. 1 ustawy emerytalnej wniosek o świadczenie nie jest zatem elementem układu warunkującego nabycie prawa do emerytury, gdyż ten jest zawarty w przepisach ustawy określających warunki do przyznania tego świadczenia.

Sumując, skoro odwołujący się faktycznie legitymował się wynoszącym 15 lat okresem zatrudnienia w szczególnych warunkach w całości przypadającym przed dniem 1 stycznia 1999 r. i w okresie tym miał także ponad 25-letni łączny okres składkowy i nieskładkowy, to po osiągnięciu 60 lat życia nabył on prawo do emerytury na podstawie art. 184 ustawy emerytalnej. To powodowało zaś, że spełnił negatywną przesłankę prawa do rekompensaty przewidzianą w art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych.

Pełnomocnik odwołującego się złożył skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 24 października 2019 r., III AUa 375/19, zarzucając naruszenie: art. 382 i 386 § 1 k.p.c., przez uwzględnienie przez Sąd Apelacyjny w Białymstoku apelacji organu rentowego i tym samym uznanie, że odwołujący się nie ma prawa do rekompensaty chociaż posiada 15 lat zatrudnienia w szczególnych warunkach; (-) art. 386 § 1 w związku z art. 98 § 1 i 3 k.p.c., przez ich zastosowanie skutkujące obciążeniem odwołującego się kosztami procesu, w tym kosztami zastępstwa procesowego w sytuacji, w której apelacja organu rentowego powinna podlegać oddaleniu jako oczywiście bezzasadna; (-) art. 385 k.p.c., przez jego niezastosowanie i nie oddalenie oczywiście bezzasadnej apelacji organu rentowego. Ponadto zwrócił uwagę na naruszenie prawa materialnego, to jest: art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych, przez jego błędną wykładnię polegającą na uznaniu, iż prawo do rekompensaty nie przysługuje osobie, która z mocy prawa nabyła prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy emerytalnej, w sytuacji w której odwołujący się spełnia przesłanki do przyznania rekompensaty, o której mowa w art. 21 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych; (-) art. 21 ust. 1 w związku z art. 2 pkt 5 ustawy o emeryturach pomostowych, przez ich niezastosowanie, w sytuacji w której odwołujący się spełnia ustawowe przesłanki do przyznania rekompensaty, w szczególności wobec faktu, iż postępowanie dowodowe przeprowadzone przed Sądem pierwszej instancji niewątpliwie potwierdziło zatrudnienie wnioskodawcy w szczególnych warunkach, a tym samym uprawniony legitymuje się wymaganym stażem pracy.

Mając powyższe na uwadze, wniósł o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia i zasądzenie na rzecz odwołującego się kosztów procesu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 424¹ § 1 k.p.c., skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku przysługuje od wyroku sądu drugiej instancji kończącego postępowanie w sprawie, gdy przez jego wydanie stronie została wyrządzona

szkoda, a zmiana lub uchylenie tego wyroku w drodze przysługujących środków prawnych nie było i nie jest możliwe. Postępowanie wszczynane skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia ma na celu wykazanie, że orzeczenie poddane raz kontroli jurysdykcyjnej jest mimo to niezgodne z prawem. Znaczenie pojęcia „niezgodność z prawem” nie zostało dookreślone w art. 424⁴ k.p.c. oraz art. 424⁵ § 1 pkt 2 i 3 k.p.c., z których wynika tylko tyle, że niezgodność, o której mowa, może być zarówno skutkiem naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, jak i naruszeniem przepisów postępowania (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2016 r., II BU 7/15, LEX nr 2056861).

W dotychczasowym orzecznictwie jednolicie przyjmuje się, że niezgodne z prawem - w ujęciu art. 424⁴ k.p.c. - jest orzeczenie krzywdzące stronę przez rozstrzygnięcie sprzeczne z rozumianym jednoznacznie przepisem prawa regulującym określone uprawnienie (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 13 grudnia 2005 r., II BP 3/05, OSNP 2006 nr 21-22, poz. 323; z dnia 18 stycznia 2006 r., II BP 1/05, OSNP 2006 nr 23-24, poz. 351; z dnia 10 maja 2006 r., III BP 2/06, OSNP 2007 nr 9-10, poz. 127; z dnia 18 maja 2007 r., I BU 13/06, OSNP 2008 nr 13-14, poz. 201) lub orzeczenie wydane w następstwie oczywistych błędów sądu, spowodowanych rażącym naruszeniem zasad wykładni lub stosowania prawa, co można stwierdzić na „pierwszy rzut oka” bez wnikania w szczegóły sprawy i bez potrzeby prowadzenia głębszej analizy prawniczej (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 31 marca 2006 r., IV CNP 25/05, OSNC 2007 nr 1, poz. 17; z dnia 10 maja 2006 r., III BP 2/06, OSNP 2007 nr 9-10, poz. 127; z dnia 7 lipca 2006 r., I CNP 33/06, OSNC 2007 nr 2, poz. 35; z dnia 5 października 2006 r., I BP 10/06, OSNP 2007 nr 19-20, poz. 274; z dnia 4 stycznia 2007 r., V CNP 132/06, OSNC 2007 nr 11, poz. 174; z dnia 23 września 2014 r., II BP 18/13, LEX nr 1537556, a także wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 września 2012 r., SK 4/11, OTK-A 2012 nr 8, poz. 97 i postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 listopada 2012 r., SK 6/11, OTK-A 2012 nr 10, poz. 130).

Z kolei nie można uznać, że orzeczenie jest niezgodne z prawem, gdy zostało oparte na wyborze jednej z możliwych interpretacji przepisów prawa, w szczególności gdy są to przepisy nowe, niejasne, rzadko stosowane (por. wyroki

Sądu Najwyższego: z dnia 6 czerwca 2007 r., II BP 16/05, OSNP 2008 nr 15-16, poz. 215; z dnia 9 lutego 2007 r., I BP 15/06, OSNP 2008 nr 7-8, poz. 92; z dnia 21 marca 2006 r., V CNP 68/05, niepublikowany; z dnia 8 marca 2003 r., I PKN 341/01, OSNP 2004 nr 6, poz. 100).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się również, że nie jest niezgodny z prawem w rozumieniu art. 424¹ k.p.c. prawomocny wyrok sądu oparty na wykładni przyjmowanej w momencie jego wydania przez Sąd Najwyższy, choćby w późniejszej uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego ustalono odmienną interpretację przepisów (por. wyrok z dnia 13 grudnia 2007 r., I BP 36/07, OSNP 2009 nr 3-4, poz. 36). W tym kontekście podkreśla się, że skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku nie można utożsamiać ze skargą kasacyjną, gdyż o ile ta ostatnia wynika z zarzutu naruszenia prawa, to pierwsza wymaga oceny, że kwestionowany wyrok jest niezgodny z prawem w rozumieniu art. 424¹ § 1 k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 2013 r., II BP 7/13, LEX nr 1415498 i powołane tam orzeczenia).

Z tych względów definicja bezprawności dotycząca art. 424¹ § 1 k.p.c. jest nieco odmienna od tego ogólnego pojęcia funkcjonującego na gruncie prawa materialnego i procesowego. Nie może bowiem zniknąć z pola widzenia, że obowiązujące, respektowane powszechnie prawo zostaje ukształtowane w wyniku wykładni. Jest to proces użyteczny, funkcjonujący w warunkach konfrontacji poglądów i ważenia argumentów. Tak kształtuje się też orzecznictwo sądowe, mające umocowanie w niezawisłości sędziowskiej (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 15 listopada 2006 r., I BP 12/06, OSNP 2008 nr 1-2, poz. 3 oraz z dnia 24 lipca 2006 r., I BP 1/06, OSNP 2007 nr 15-16, poz. 216). Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 7 lipca 2006 r., I CNP 33/06 (OSNC 2007 nr 2, poz. 35 z glosą Ł. Kozłowskiego: Przegląd Sądowy 2008 nr 7-8, s. 184-192), uwypuklił, „że mimo braku wyraźnych podstaw normatywnych, niezgodność z prawem rodząca odpowiedzialność odszkodowawczą Skarbu Państwa musi mieć charakter kwalifikowany, elementarny i oczywisty, tylko bowiem w takim przypadku orzeczeniu sądu można przypisać cechy bezprawności. Sędzia, poruszający się na obszarze przyznanej mu swobody i nieprzekraczający jej granic, pozostający w zgodzie z własnym sumieniem, jak też prawidłowo dobierający standardy

orzeczenia, działa w ramach porządku prawnego nawet wtedy, gdy wydane przez niego orzeczenie - ocenione *a posteriori* - jest „obiektywnie” niezgodne z prawem”. Traktowanie jako niezgodnego z prawem w rozumieniu art. 424⁴ k.p.c. każdego orzeczenia sądowego ocenionego jako wadliwe niesie zagrożenie dla porządku prawnego, stabilności obrotu prawnego, swobody sądu w stosowaniu prawa. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 4 grudnia 2001 r., SK 18/00 (OTK-A 2001 nr 8, poz. 256), przyjął, że stan prawny wynikający z wykładni art. 77 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej nie może być interpretowany jako stworzenie podstawy prawnej do dochodzenia roszczeń odszkodowawczych w odniesieniu do każdego wadliwego orzeczenia sądowego.

Oznacza to, że kontrola legalności wyroku w postępowaniu ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia ma w konsekwencji specyficzny charakter. Nie służy ona - inaczej niż w przypadku skargi kasacyjnej - zmianie nieprawidłowego rozstrzygnięcia lub otwarciu drogi do ponownego osądzenia sprawy przez sąd *meriti*. Jej celem jest przesądzenie, czy została spełniona jedna z przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa, jaką jest niezgodność z prawem prawomocnego orzeczenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2017 r., I CNP 7/17, LEX nr 2433072).

Powyższy rys pozwala ocenić stanowisko wnoszącego skargę. Po pierwsze, nie jest zasadny argument odnośnie do naruszenia art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych. Z treści tego przepisu wynika, że prawo do rekompensaty nie przysługuje osobie, która nabyła prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy emerytalnej. Wykładni tego przepisu - z którą mógł i powinien zapoznać się skarżący - dokonał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 16 maja 2018 r., III UK 88/17 (OSNP 2019 nr 2, poz. 23), wyjaśniając, że wspomniana rekompensata nie przysługuje osobie, która nabyła *ex lege* prawo do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym na podstawie przepisów ustawy emerytalnej, ale nie zrealizowała tego prawa wskutek niezłożenia wniosku o świadczenie. Pogląd ten zyskał następnie pełną aprobatę w wyrokach: z dnia 9 maja 2019 r., III UK 119/18 (LEX nr 2678295); z dnia 19 lutego 2021 r., I USKP 13/21 (LEX nr 3122751); z dnia 22 czerwca 2022, III USKP 142/21, LEX nr 3455656). Można go więc uznać za utrwalony. Oznacza on, że rekompensata, która jest odszkodowaniem za utratę

możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze dla osób, które nie nabędą prawa do emerytury pomostowej, nie przysługuje, jeśli ubezpieczony ma taką możliwość (legitymując się wymaganym stażem pracy - ogólnym i w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze na dzień wejścia w życie ustawy emerytalnej), lecz z niej nie korzysta - po osiągnięciu wieku przewidzianego w art. 32, 33, 39 i 40 ustawy emerytalnej. Innymi słowy, jeśli możliwe jest nabycie przez ubezpieczonego *in abstracto* między innymi emerytury, o której mowa w art. 184 ustawy emerytalnej, to prawo do rekompensaty nie będzie mu przysługiwać.

Z ustaleń zaskarżonego wyroku wynika, że R. M. wykazał co najmniej 15 lat pracy w warunkach szczególnych. Zatem był uprawniony do złożenia wniosku o emeryturę wcześniejszą, czego jednak nie uczynił. Tym samym wykładnia prawa dokonana przez Sąd Apelacyjny nie może być uznana za oczywiście błędną. W rezultacie nie doszło także do oczywistego naruszenia art. 21 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, gdyż tej normy nie można interpretować w oderwaniu od przesłanki negatywnej wymienionej w ust. 2 tej ustawy. Z kolei art. 2 pkt 5 ustawy o emeryturach pomostowych nie tworzy podmiotowych gwarancji w zakresie prawa do spornego świadczenia, skoro definiuje jedynie rekompensatę jako odszkodowanie za utratę możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze dla osób, które nie nabędą prawa do emerytury pomostowej. Kończąc ten wątek, należy przypomnieć, że skarżący urodził się [...] 1952 r., a zatem ukończył obniżony wiek emerytalny, wynoszący 60 lat dla mężczyzn, już we wrześniu 2012 r. Z dokumentów zgromadzonych w aktach dotyczących kapitału początkowego (decyzja z 29 września 2004 r.) wynika, że legitymował się okresami składkowymi w wymiarze 25 lat, 4 miesięcy i 17 dni oraz 1 miesiąc i 8 dni okresów nieskładkowych. Zatem nawet w przypadku odmowy uznania okresów pracy w szczególnych warunkach przez pozwanego ubezpieczonego mógł złożyć wniosek o ustalenie prawa do wcześniejszej emerytury i w stosownym postępowaniu – podobnie jak uczynił to w ocenianej sprawie- dowodzić o spełnieniu warunku określonego zatrudnienia w szczególnych warunkach.

Nie ma podstaw do stwierdzenia, że podczas wyrokowania przez Sąd Apelacyjny doszło do naruszenia przepisów prawa procesowego, tym bardziej naruszenia kwalifikowanego, jakie winno mieć miejsce na gruncie żądania stwierdzenia niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Wstępnie można przypomnieć, że zgodnie z art. 424⁴ zd. 2 k.p.c. podstawą skargi nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów. Wynika to z charakteru postępowania przed Sądem Najwyższym oraz z funkcji tego Sądu ukonstytuowanego, jako sądu prawa, sprawującego nadzór nad działalnością sądów powszechnych w zakresie orzekania. Ocena dowodów pozostaje zatem wyłączną domeną sądów powszechnych i nie może być dokonywana oraz kontrolowana przez Sąd Najwyższy. W związku z tym poszukiwanie uchybień w obrębie art. 382 k.p.c. nie może przynieść spodziewanego rezultatu. Z samego faktu, że Sąd Apelacyjny orzekł odmiennie w stosunku do wyroku Sądu Okręgowego nie oznacza, że doszło do wadliwego rozstrzygnięcia sprawy, skoro korekta została dokonana skutek kontroli instancyjnej, a system apelacji pełnej w pierwszej kolejności nakłada obowiązki w zakresie orzeczenia merytorycznego. Powiązanie art. 382 w związku z art. 386 § 1 k.p.c. w żaden sposób nie wzmacnia przekazu skargi, bowiem o ile ten ostatni przepis (podobnie jak art. 385 k.p.c.) jest adresowany do sądu drugiej instancji, o tyle do jego naruszenia dochodzi, jeżeli sąd drugiej instancji uwzględnia apelację bezzasadną, oddala apelację zasadną lub błędnie nie uwzględnia apelacji i nie dokonuje zmiany zaskarżonego wyroku. Do oceny prawidłowości rozstrzygnięcia nie jest wystarczające twierdzenie strony o jego wadliwości, ale konieczna jest analiza prawidłowości zastosowania przez ten sąd przepisów prawa materialnego lub prawa procesowego. Uwzględnienie zarzutu naruszenia art. 385 i art. 386 k.p.c. możliwe jest zatem w razie uznania, że uzasadnione są inne, podniesione w skardze kasacyjnej zarzuty, a w konsekwencji właściwa jest ocena, iż sąd drugiej instancji błędnie ocenił zasadność apelacji. Można też mówić o naruszeniu wskazanych wyżej norm prawa procesowego, gdy sąd drugiej instancji oddalił apelację, a na przykład powołał się na art. 386 § 1 k.p.c. jednak tego typu naruszenia nie miał miejsca, zaś dodatkowo przytoczony w skardze art. 98 § 1 k.p.c. ogólny wynik postępowania.

Sumując powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 424¹¹ § 1 k.p.c. oddalił skargę.

[SOP]

[ał]